

PAPER DETAILS

TITLE: SUNGURBEY CAMII (NIGDE) DOGU VE KUZHEY TAÇ KAPILARINDAKI FIGÜRLERİN
IKONOĞRAFIK DEĞERLENDİRMESİ

AUTHORS: Adem ÇELİK

PAGES: 1-16

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28943>

EVALUATING THE FIGURES OF THE NORTH AND EAST CROWN DOORS
OF SUNGURBEY MOSQUE (NİĞDE) ICONOGRAPHICALLY

We only find decoration with figures in a mosque at Biñyan Great Mosque and Sungurbey Mosque in Anatolia. The east and north side doors of Sungurbey Mosque are monumental.

The figure of two headed eagle at the lock of the low arch of North door has mature and trational conception and effort. It's understood that there are total ninety figures, each wall panel at east door. leaning to an iwan has forty five figures. It's seen that sixteen kinds of animals figures were processed on these wall panels. The figures of 12 Animal Calender aren't seen at any constructions but only at this construction. Each transition borders of wall panels is fourteen cm. size. Herbal forms which were placed in this area, the figures at the bottom of the curved branches on the other side; "rat, bull, lion, rabbit, horse, dragon, deer, monkey, chicken / rooster, dog, sheep / goat, fish, bird, elephant" were planned to fill the spaces of borders and used at two panels facing one another. Of these figures, only "bird, fish and rat" are completely processed. Only the heads of others were figured. The figure of lion of figure decoration of Sungurbey Mosque and Sivas Skymadrasah. The figure of rabbit and bull was placed in the sun stipend at niche pediments at Erzurum-Emir Saltuk Cupola. The figure of fish was placed at Konya Castle, Konya Larende Door, Kalehisar Ceramic, The Ceramics of Beyşehir Kubadabad Palace, Konya Felekabad Palace, Aksaray Sultan Inn, Sivrihisar Alemşah Tomb, Denizli Çardak Inn, Malatya Gravestone, Alanya, Obaköy, Cizre Bridge and Konya Alaaddin Palace. Also, the characteristic similarities of the figure of two heads eagle on the North crown door of Sungurbey Mosque, Urfa Harran Door, Diyarbakır Seven Brothers Tower, Konya Castle are important for having the some custom with the eagle figure of panels at Kayseri Kuratay Inn and Sivas Sky Madrasah.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Sungurbey Camii, Taç Kapı, Figür, İkonografi.

Key Words: Niğde, Sungurbey Mosque, Crown Door, Figure, Iconographically.

GİRİŞ

Orta Asya'da insan ve hayvan tasvirleri daha çok sembolik gayelerle işlenmiştir. Şaman kültü, totemizm ve astroloji bu figürleri ortaya koyan asıl ilham kaynağı olmuştur. Avrasya bozkır kültürünün sentezi olan hayvan karakteri, Selçuklularda varlığını sürdüren göçebe ruha bitap etmiş, X. yüzyılda İslam Dinini kabul eden aynı soyun ataları olan Oğuzlar da yine şaman kültüründen büyük oranda etkilenmişti. XI. yüzyılda tamamen İslam'a giren ve Horasan taraflarına doğru yol alan Selçuklu Oğuzları Şaman geleneklerinden sıyrılma-mışlardı. O günkü din, bugünün Anadolu Türklerinin geleneklerinde de etkisini göstermiştir. Avrasya hayvan üslubunda ¹ şaman ve astrolojik

sembollere dayanan insan veya hayvan figürlü sanatlar bilinçli veya bilinçsiz yüzyıllardan bu yana varlığını sürdürme gelmiş olup, Anadolu'nun farklı bölgelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu geleneğe bağlı figürlü örnekler sivil mimaride çok sayıda görülürken, makale konumuz olan Sungurbey Camii'nin taç kapılarındaki² gibi dini mimaride nadiren ama anlamlı bir şekilde karşımıza çıkarlar (Resim: 1).³

Sungurbey Camii'nin H. 736 / M. 1335'de Emir Seyfe'l Devle ved-din (Seyfettin Sungur) tarafından Hoca Ebubekir İbn Muallim Katip'e yaptırıldığı kuzeydoğu cepbedeki minarenin kaidesinde ve şimdi Dışarı (Hüsameddin Ağa) Camii'nde bulunan minberdeki kitabelerden anlaşılmaktadır.⁴

*Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, 31040-Antakya / Hatay

¹ Bkz.: Yaşar ÇORUHLU, "İslamiyetten Önceki Türk Sanatı'nda Hayvan Mücadele Sahneleri", Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar (Güner Inal'a Armağan), Ankara, 1993, s.117-141.

² Bu çalışma 2001-2002 yıllarında yörede yapmış olduğumuz yüzey araştırması sırasında yayınlamış olduğumuz "Niğde Sungurbey Camii'nde Bulunmuş Olan "Çift Başlı Kartal Figürlü Halı" Üzerine Düşünceler" (Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S.IX, Erzurum, 2002, s.45-60) konulu makale ile şekillenmiş bir çalışmadır. Bu konu hakkında geçmiş yıllarda saygıdeğer hocalarımız tarafından çok önemli yayınlar yapıldı (Hanıza GÜNDOĞDU, Türk Mimarisinde Figürlü Taş Plastik, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, 1979; Mehmet ÖZKARCI, Niğde'de Türk Mimarisi, Ankara, 2001; Ömür BAKIRER, "Niğde Sungurbey Camisi'nin Taçkapı ve Pencereleeri İçin Bazı Düşünceler", Celal Esad ARSEVEN Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri, İstanbul, 2000, s.73-84, 368). Bu doğrultuda makalemizi Sungurbey Camii doğu ve kuzey kapılarındaki figürlerin sembolik anlattıkları/anlatılan şekline ele alarak, bu ana kadar ihmal edildiğini düşündüğümüz figürlerin ayrıntılı fotoğraf ve çizimleri ile birlikte sunmaya çalışacağız.

³ Gönül ÖNEY, "Anadolu Selçuklularında Heykel, Figürlü Kabartma ve Kaynakları Hakkında Notlar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S.I, 1969, Ankara, 1970, s.190-191; Abdülkadir İNAN, Tarih ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1954, s.207.

⁴ Bu konu sanat tarihçi bilim adamları tarafından farklı görüşler ortaya sunulmuş tartışılmıştır. Konu hakkında bkz.: Albert GABRIEL, Monuments turesd'Anatolie, I, Paris, 1931, s.123-135, PLLXXXVII/1; Ömür BAKIRER, "Niğde Sungurbey Camisi'nin Taçkapı ve Pencereleeri İçin Bazı Düşünceler", Celal Esad ARSEVEN Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri, İstanbul, 2000, s.73-74.

Caminin kuzey cephesindeki kapı anıtsal özelliktedir. Kündekari tekniğindeki iki kanatlı ahşap kapı ile uyumlu bir şekilde düzenlenen taçlandırılmış kapı süslemelerinde geometrik geçişler arasına yerleştirilmiş altıgen yıldızlar bulunmaktadır. Bordürlerde ise geometrik ve bitkisel zencirekler hakim stildir. Basık kemerli kapının kilit noktasındaki "çift başlı kartal figürü", olgun bir tasarım ve işçiliğe sahiptir. Bu figürün; plastik etki, form ve betimleyici öğeleri içerisinde barındırması açısından yapının en önemli figürlerinden biri olduğu düşüncesindeyiz (Resim: 2).

Çift başlı kartal, Türk Sanatı'nda yaygın olarak kullanılan hayvan figürlerinden biridir. Birçok eski Türk yazmasında şecaat örneği bir kuş olan kartal; cesareti, kuvvetliliği, yurtçılığı ve ömrün uzunluğunu temsil etmektedir.⁵ (Resim: 3, Çizim: 1).

Bu figür, Türk Sanatı içerisinde Göktürkler, Gazneliler, Artuklular, Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları'ndaki mimari eserlere kadar en yoğun olarak kullanılan bir figürdür. Çift başlı kartal figürü Selçuklular tarafından ongun/arma olarak kabul edilirken, birçok yapının cephesinde de süs unsuru olarak işlenmiştir. Bu yapılar arasında; Divriği Ulu Camii Tekstil Kapısı (1228), Urfa Harran Kapı, Diyarbakır Yedi Kardeş Burcu (1208-1209), Konya İnce Minareli Medrese, Beyşehir Kubadabad Sarayı, Erzurum Çifte Minareli Medrese (Çizim: 6), Kayseri Döner Kümbet (Çizim: 5) ve Niğde Hüdavent Hatun Türbesi'ndeki (Çizim: 7) çift başlı kartal figürleri en belirgin örneklerdir.

Sungurbey Camii'nin taç kapısı alışılmışın ötesinde doğu cephesindedir.⁶ Caminin doğu taç kapısı taşintılı ve derin bir eyvana sahiptir. Giriş eyvanına birleşen köşe sütunceleri geniş ve yüksek dikdörtgen çerçeveli bordürlerle birleşmektedir. Eyvanın kuzey ve güney kısımlarındaki dilimli mihrabiyelerin oluşturduğu kompozisyon, kademeli niş ve dikdörtgen panolar ile Anadolu Selçukluları'ndan gelen ve Beylikler Devri'nde de sürdürülen taç kapı geleneği yaşatılmaktadır (Resim: 4).

Taç kapıyı oluşturan geometrik ve bitkisel formlardan oluşan kompozisyonlar bütün alanları dolduracak şekilde kullanılmıştır. Dal kıvrımlarının

uçlarına yerleştirilen üsluplanmış hayvan figürleri, cami mimarisinde görülen nadir uygulamalardandır. Taş plastik etkisi ve uygulama öğeleri göz önünde bulundurulduğunda bu kompozisyonlar son derece mükemmeldir.

Geometrik süslemeli kaval silmeler, boyuna ve enine dikdörtgen bölmelere ayrılmış bitkisel süslemeli bordür ve panolar, üç kenarlı nişe sahip olan ve mukarnas kavsaralı mihrabiyeler taç kapının üzerindeki yapı elemanlarıdır. Bunlar ne yazık ki, günümüze ulaşana kadar yer yer tahrip olmuştur (Resim: 5).

Dış cephede taş süslemeleri ile dikkat çeken doğu kapısının duvarları pano şeklinde düzenlenmiştir. Bu panolarda geçişli geometrik hatlar arasına sıralanmış altıgen yıldız şekilleri ve kıvrımlı dallar arasında imgeleyici bir üslupla sıralanmış hayvan başları tasvir edilmiştir. Bu yönüyle Sungurbey Camii, döneminin en olgun bezemelerini üzerinde barındırmaktadır.

Orijinalinde her panoda kırkbeş (45) adet olmak üzere, her iki panoda toplam doksan (90) figürün olduğu anlaşılmaktadır (Çizim: 1). Kaynaklarda⁷ kuzeye bakan panoda otuzyed (37), güneye bakan cephedeki panoda ise kırkiki (42) figürün sağlam kalabildiği geriye kalan figürlerin ise tanınmayacak kadar tahrip olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu figürlerin günümüzde daha fazla tahrip olduğu ve tespit edildiği söylenen onaltı (16) hayvan figürünün belirginliğini yitirdiği ve bu sayının azaldığı tarafımızdan tespit edilmiştir (Resim: 6, 7).

Panolardaki geçişli iki bordürün her biri 14 cm. boyutundadır. Bu alana yerleştirilen bitkisel formlar, diğer taraftaki spiral kıvrık dalların ucunda; "sıçan, boğa, panter/aslan, tavşan, ejder, at, antilop/geyik, maymun, tavuk/horoz, köpek, koyun/koç/oğlak/keçi, balık, kuş, fil" figürleri bordür aralarını dolduracak şekilde tasarlanmış ve karşılıklı iki panoda da kullanılmıştır. Bu figürlerden sadece "kuş, balık ve sıçan" bütün olarak işlenmiştir. Diğerlerinin sadece başları figüre edilmiştir. Aynı figürlerin birkaç defa işlendiği de görülmektedir⁸ (Resim: 8, 9, 10), (Resim: 13, 14, 15, 16).

5 Mehmet ÖNDER, "Selçuklular ve Artukoğulları'nda Çift Başlı Kartal". Türk Yurdu (50. Yıl), S.4, 1960, No: 286; GÜNDOĞDU, a.g.e., s.454.

6 Konu hakkındaki yorumlar için bkz.: Ömür BAKIRER, "Niğde Sungurbey Camisi'nin Taçkapı ve Pencereleri İçin Bazı Düşünceler", 7 Celal Esad ARSEVEN Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri, İstanbul, 2000, s.75-76.

Bkz.: Hamza GÜNDOĞDU, Türk Mimarisinde Figürlü Taş Plastik, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, 1979; Mehmet ÖZKARCI, Niğde'de Türk Mimarisi, Ankara, 2001; Ömür BAKIRER, "Niğde Sungurbey Camisi'nin Taçkapı ve Pencereleri İçin Bazı Düşünceler", Celal Esad ARSEVEN Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri, İstanbul, 2000, s.73-84, 368.

8 Bkz.: Gönü ÖNEY, "'Anadolu Selçuk Sanatında Ejder Figürleri", Belleten, C.32, S.130, Ankara, 1969, s.171-193, Gönül ÖNEY, "Anadolu Selçuklu Sanatında Balık Figürü", Sanat Tarihi Yıllığı, C.II, İstanbul, 1968, s.148; ÖZKARCI, a.g.e., s.262; GÜNDOĞDU, a.g.e., 1979.

Taş (doğu) kapıdaki figürlerin Oniki Hayvanlı Türk Takvimi'ndeki ⁹ hayvanlarla aynı olması, bu yapının geçmişten gelen köklü bir geleneğin halkalarından biri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak, balık ve kuş figürleri takvim hayvanlarından değildir. Ayrıca, panolardaki her iki figürün kıvrım dallarından bağımsız olarak ve tüm vücutları ile ele alınması dikkat çekicidir. Bu ayrıcalık göz önünde bulundurulduğunda; balık ve kuş figürlerinin özel bir durumu betimlemek için ele alındığı açıkça ortadadır (Bkz.: Dipnot 30).

İkonografik yönden hayvan başlarının bitki dallarının ucunda yer almasına XI. yüzyıldan itibaren Büyük Selçukluların dağılmış oldukları bölgelerde rastlanır ve kökü Gazneliler vasıtasıyla Hunlara kadar uzanır. ¹⁰

Anadolu'da cami içerisinde figürlü slislemelere yalnız Bünyan Ulu Camii (1256) ile Sungurbey Camii'nde rastlamaktayız. Bünyan Ulu Camii'nin Taçkapısı'nda kıvrık dallar arasında bir sağa, bir sola dönük sıralanmış sadece stilize grifon ve aslan motiflerine rastlanırken (Resim: 19), Sungurbey Camii'nde onaltı (16) çeşit hayvan figürünün işlendiği görülmür. Bn yapı dışında Oniki Hayvanlı Takvim'deki figürlerin tam olarak işlendiği figür hiçbir yapıda görülmemektedir. ¹¹

Şimdi Sungurbey Camii panolarındaki figürleri Türk Hayvan Takvimi ve Zodyak/Burç işaretlerindeki sıralama ile incelemeye çalışalım.

Sıçan: Sungurbey Camii doğu taçkapı panolarındaki figürler arasında yer alan sıçan, yalnız bir yerde tasvir edilmiştir. Anatomik yapısından dolayı olsa gerek vücudunun tamamı işlenmiş,

kuyruk bölümü ile de kıvrık dallarla birleştirilmiştir (Çizim: 3-No:1).

Türk Hayvan Takvimi'nin teşekkülü ve farenin ilk sırada yer almasını anlatan bir efsane şu şekildedir; Türk hakanlarından biri olaylar karşısında **yılların** şaşınıldığını görünce, bir ırmağın kenarına çeşitli hayvanların toplanılmasını ve bunların suya salınmasını istemiştir. Bunun üzerine karşı tarafa geçen oniki hayvana takvimde yer verilmiştir. Bu hayvanlar içerisinde sıçan ilk geçen hayvan olduğu için takvimin ilk yılını simgelemiştir. ¹²

Boğa/Öküz/Sığır: Sungurbey Camii panolarında boğa, öküz ve sığır cinsi hayvanlara ayrı ayrı yer verilmiştir. Bu hayvanların başları boynuz ve form yapıları sayesinde ayırt edilebilmektedir (Çizim: 3-No:2, 3, 4). Anadolu'da benzer örnekleri Erzurum-Emir Saltuk Türbesi'ndeki niş alınışında (Çizim: 10) ve bütün figür olarak da Urfa Müzesi'ndeki kabartmalarda görmektediriz (Çizim: 11).

Bu hayvan Türk Hayvan Takviminin ikinci sıradaki yılı **ve** boğa burcunun bir sembolüdür.

Türk kültürü içerisinde Gökboğa olarak anılan unsur, alpik, yiğitlik, hükümdarlık, güç ve kuvvetin de simgesi olmuştur. Budizm inancında, Hint ve İran Mitolojisi'nde balık gibi öküzün de dünyayı taşıdığına inanılırdı. Dede Korkut Hikayeleri ve Oğuz Kağan Destanı'nda boğa tasvirinin yapıldığını görüyoruz. Ayrıca, İslamiyet'ten sonraki dönemlerdeki hayvan mücadele sahnelerinde boğa hep yenilgiye uğrayan bir hayvan olarak zıt anlam taşımıştır. ¹³

9 Sungurbey Camii doğu taçkapı panolarındaki hayvan figürlerini Türk Hayvan Takvimi ve Zodyak / Burç İşaretleri olarak kullanılan hayvanlardan olduğunu görüyoruz. Kounun daha vurgulayıcı olması için tam listelerinin sıralı olarak verilmesi kanaatindeyim. Bunlar;

Türk Hayvan Takvimi	Burç İşaretleri
1. Yıl Sıçan	1. Ay Koç
2. Yıl Öküz	2. Ay Boğa
3. Yıl Kaplan	3. Ay İkizler
4. Yıl Tavşan	4. Ay Yengeç
5. Yıl Ejder	5. Ay Arslan
6. Yıl Yılan	6. Ay Başak
7. Yıl At	7. Ay Terazı
8. Yıl Keçi	8. Ay Akrep
9. Yıl Maymun	9. Ay Yay
10. Yıl Horoz	10. Ay Oğlak
11. Yıl Köpek	11. Ay Kova
12. Yıl Erkek Domuz	12. Ay Balık

Konu hakkında bkz.: Emel ESİN, Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler, İstanbul, 2004, s.119-127; Emel ESİN, Türk Kozmolojisi, İstanbul, 1979, s.46-47; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999; Osman TURAN, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, İstanbul, 1941; Bahaeddin ÖGEL, Türk Mitolojisi, Ankara, 1971, s.292-293;

10 ÖZKARCI, a.g.e., s.233-234.

11 ÖZKARCI, a.g.e., s.238-239.

12 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Hayvan Takvimi", Dergi@Net, Şubat-Mart 2002, s.3-4.

13 Gönül ÖNEY, "Anadolu Selçuklu Mimarisi'nde Boğa Kabartmaları", Belleten, S.34/133, 1970, s.83-120; Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Uluslararası 3. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (25-29 Eylül 1993, Ankara), C.1, Ankara, 1999, s.254-255; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.162-165; Gönül ÖNEY, "Anadolu Selçuklu Mimarisi'nde Boğa Kabartmaları", Belleten, S.34/133, 1970, s.83-120; Ahmet ÇAYCI, Anadolu Selçuklu Sanatı'nda Gezegen ve Burç Tasvirleri, Ankara, 2002, s.39.

Arslan / Panter / Pars / Kaplan:

Sungurbey Camii'nin taçkapa panolarında yer verilen bir başka figür aslandır. Burada aslanın sadece başı işlenmiştir. Türk Sanatı'nda aslan figürünü çok değişik formlarda görmekteyiz (Çizim: 3-No: 5).

Sungurbey Camii'ndekine benzer örnekler ise Bünyan Ulu Camii (1256) (Resim: 17) ve Sivas Gökmedrese'nin (1271-72) (Resim: 18) taçkapılarında rastlamaktayız

Kaplan figürü Türk Hayvan Takvimi içerisinde üçüncü yılı simgelerken, aslan burç hayvanları içerisinde yer alır.

Türk mimarisinde çok sayıda karşımıza çıkan aslan figürü, çok eski çağlardan beri Eski Mısır'da, Mezopotamya'da, Miken, Hititler'de, Yunan, Roma, Bizans vs. milletler tarafından tasvir edilmiştir. Buralardaki aslanlar taht taşır, taht ve kapı bekçisi olarak görülür. Türk Sanatı'nda Budizm ile birlikte ortaya çıkan aslan figürü, kurganlardan çıkarılan eserler üzerinde hayvan mücadelesine sah-nelerinde ve zafer kazanan hayvan olarak görülmektedir. Selçuklular'da aslan figürünün belirli bir üslup halinde devam ettirildiğini görmekteyiz.

Sembolik olarak arslan, koruyucu tılsım, nazarlık, alplik, hükümdarlık, kuvvet ve cesaret anlamını taşımaktadır. Ayrıca, arma/ongun ve totem olarak da kullanılmıştır.¹⁴

Tavşan: Sungurbey Camii panolarında sadece baş kısmı işlenen tavşan figürünün formları bozulduğu için, diğer hayvanlardan ancak uzun kulaklarından ayırt edebiliyoruz (Çizim: 3-No: 6).

Türk Sanat Tarihi içerisinde tavşan figürüne çok az sayıda rastlamaktayız. Erzurum-Emir Saltuk Kümbeti'ndeki niş alınlıklarındaki güneş kursu içerisinde tavşan figürüne rastlamaktayız (Çizim: 9).

Tavşan, Türk Hayvan Takvimi'nin dördüncü yılını simgelemektedir. Buda ile ilgili olduğu düşünülen beyaz tavşanın Budist ve Uygur sanatları içerisinde tasvir edildiği bilinmektedir.¹⁵ Bu hayvan Budist hikayelerde fedakarlık simgesi,

özellikle Göktürk devrinde ve İslamiyet sonrası Türklerde bolluk, iyi şansın ve kurnazlığın birer simgesi olmuştur. Alevi Türkler arasında ise bazı özelliklerinden dolayı nğursuz bir hayvan olarak kabul edilir.

Tavşan yılı içerisinde bolluk ve refahın çok, yönetici ve insanların adaletli, doğan çocukların ise iyi vasıflı olacağına inanılırdı.¹⁶

Ejder: Selçuklu sanatında çok sayıda örneklerine rastladığımız ejder figürü, Sungurbey Camii'nin doğu taç kapısının sağ tarafındaki panoda dört (4) kez işlenmesiyle en çok tekrarlanan figür olmuştur.¹⁷ Burada tek başlarına, açık ağızlı, aşağı ve yukarı kıvrık alt ve üst çeneleri, küçük sivri kulakları ve badem gözleriyle tasvir edilmiştir (Çizim: 3-No: 7).

İkonografik açıdan en zengin anlama sahip olan ejder figürünün yılan ve timsah cinsinden bir hayvanın birleşmesinden meydana geldiği kabul edilmektedir. Orta Asya Şaman inançlarını yansıtan ejder, Oniki Hayvanlı Türk Takvimi'nde beşinci yılı simgeler. Kültigin'in mezarının anıt kitabesinde ilk kez ortaya çıkan ejderler, daha sonraları Çin, Hint, İran ve Abbasilere ait çeşitli sanat kollarında çokça kullanılmıştır.

Astral ve mitolojik anlama sahip olan ejder figürü, ahenk, hareket, kainat, gökyüzü, burç, iyilik, kötülük, karanlık kavramlarını içerir. Bereket getiren ejder, şifa yurdu için iyilik, ahenk, kainat, gökyüzü ve suyun sembolüdür. Değişimin ve yaşamın ruhu olan ejder, ilkbaharda göklere çıkar ve sonbaharda kendini suların derinliklerine gizler. Şaman inançlarında ejder yılında çok kan döküleceğine inanılırdı. Bazen arma özellikleri taşımakla birlikte, Çin'de kraliyet mührü anlamını taşırdı.

Ejder figürü, Türk Takvimi'nde yer alması yönüyle Anadolu'da farklı şekillerde işlenmiştir. Oniki Hayvanlı Türk Takvimi ile birlikte işlenen ejder figürlerini; Erzurum Emir Saltuk Kümbeti Çırtma Niş Alınlığı'nda (XII. yy.) (Çizim: 12), Erzurum Çifte Minareli Medrese (Çizim: 6), Kayseri Karatay Han'da (1240), Sivas Gök Medrese (1271-

14 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Uluslararası 3. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (25-29 Eylül 1993, Ankara), C.1, Aukara, 1999, s.247; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.149-153; Semra ÖGEL, "Selçuk Sanatında Çift Gövdeli Aslan Figürü", Belleten, C.26, S.101, Ankara, 1962, s.530; GÜNDOĞDU, a.g.e., s.448; ÖZKARCI, a.g.e., s.242-243; ÇAYCI, a.g.e., s.40, 97-99.

15 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Uluslararası 3. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (25-29 Eylül 1993, Ankara), C.1, Ankara, 1999, s.256.

16 Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.182-184; Yaşar ÇORUHLU, "Türk Hayvan Takvimi'nde Yıl Sembolü Olan Hayvanların Türk Sanatı ve Sembolizmdeki Yeri", Dergi@Net, Ocak-Şubat 2003, s.1.

17 Sayın Emel ESİN hocamız bu figürü (Emel ESİN, Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler, İstanbul, 2004, Resim:240) "fil başlı evren" olarak yorumlamaktadır. Ejder ve yirtici hayvanlar hakkında bkz.: Yaşar Çoruhlu, Türk Sanatında Hayvan Sembolizm, İstanbul, 1995

1272), Niğde Hüdavent Hatun Türbesi (Çizim: 7) ve Sungurbey Camii'nde rastlamaktayız.¹⁸

At: Sungurbey Camii panolarındaki figürler içerisinde yer alan at, karikatürize edilmiş, gür yeşilli, koşum malzemeleri ile birlikte tasvir edilmiştir. Panoda üç (3) adet at figürüne rastlanmaktadır. Ancak, seçilemeyen diğer figürler arasında da yer verilmiş olabilir (Çizim: 3-No: 8).¹⁹

At ile ilgili tasvirler Türk Kültürü'ndeki önemine paralel olarak Türk Sanatı'nda geniş bir yer tutmaktadır.²⁰ Eski devirlerden bu yana çeşitli malzemeler üzerine yapılmış at figürlerine çok sayıda rastlanmaktadır. Mimaride ise Kayseri Döner Kümbet'teki iki adet atlı süvari figürü dikkat çekicidir (Çizim: 13).

Şamanist anlayışta at şamanın seyahati sırasında binek vazifesi görür ve havada uçuşmasını sağlar. Gökteki en büyük tanrı olan Ülgen için beyaz at kurban ediliirdi.

Sembolik olarak siyah at; ölüm ve öteki dünya ile ilgili, beyaz at ise Budist Türk devrinde de önemini sürdürmüş ve Buda'nın sembollerinden birisi olmuştur. Bununla birlikte yas ve ölüm işareti olarak kabul edilen kesik kuyruklu ve kuyruğu düğümlü at Orta Asya petrogliflerinde ve fresklerinde yaygın olarak kullanıldığını biliyoruz. At, Türk Kültürü için vazgeçilmez bineklerden olduğu için birçok efsane, destan ve hikayede iyi bir arkadaş, zafer ortağı, en değerli varlığı, savaşta yararlarından dolayı kuvvet ve kudret simgesi olmuştur. Zenginliğin belirtisi at sürüleri ile vurgulanmıştır.

Türk Hayvan Takvimi'nde yer alan at yılın da kanışıklık, fitne ve savaş ortaya çıkar, kış şiddetli ve soğuk olur. Bu yılda doğan çocuklar iyi

vasıflıdır.²¹

Antilop/Geyik: Sungurbey Camii doğu taçkapı panolarında geyik ve antilop tasvirleri tek tek ele alınmıştır. Antilop; uzun, düz, sivri ve alımlı boynuzlarıyla etkili bir figürdür (Çizim: 3-No: 9). Geyik figürleri ise kavisli, kalın boynuzları ve kudretli duruşu ile dikkati çekmektedir. Burada antilop figürüne bir, geyik figürüne ise birden fazla sayıda yer verilmiştir (Çizim: 3-No: 10).

Anadolu'da özellikle taçkapı alınığı üzerindeki "oturan geyik figürü" ile Niksar Çöreği Büyük Tekkesi (XIII/XIV. yüzyıl) önemli bir örnek-tir (Çizim: 14).²²

Geyik Türk Mitolojisi'nin en erken sembollerinden biri olan bir figürdür. Orta ve İç Asya'da özellikle beyaz geyiğin önemli olduğu, al ya da kahverengi geyiklerin ise daha çok yer veya yer altı unsurlarıyla bağlantılı olduğu, bu nedenle Türk Mitolojisi'nde peşinden koşan avcıyı yeraltına götüren bir varlık olduğu anlatılır. Geyik ya da geyik cinsi hayvanlar, hayvan mücadele sahanelerinde olumsuzluk ifadesidir. Av sahanelerine konu edilen geyik, daima yenilgiye uğrayan bir hayvan olarak tasvir edilir.²³

Maymun: Bu hayvanı Sungurbey Camii panolarında tam olarak teşhis edemedik ancak, kaynaklarda²⁴ ismi zikredildiği için yer verme gereğini duyduk.

Maymunun, Türk Hayvan Takvimi'nin dokuzuncu yılını temsil etmektedir. Maymun figürüne ise Türk Kültürü ve Sanatı içerisinde çok fazla yer verilmemiştir. Maymun Hint mitolojisi ve kültüründe daha çok var olmakla birlikte, Budist etki ile sonradan Türk Kültürü içerisine girmiştir. Maymuna İslamiyet'ten sonra tanamen olumsuz

18 Güner İNAL, "Susuz Handaki Ejderli Kabartmanın Asya Kültür Çevresi İçindeki Yeri", Sanat Tarihi Yıllığı, S.IV, İstanbul, 1971, s.165-166; Emel ESİN, "Evren (Selçuklu Sanatı Evren Tasvirinin Türk İkonografisinde Menşeleri)", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S.1, 1969, Ankara, 1970, s.163; Emel ESİN, Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler, İstanbul, 2004, s.135-136, 142-147; Şerare YETKİN, "Bazı Selçuklu ve Beylikler Devri Taş Süslemelerindeki Figürlü Plastik İlgili İkonografik Yorumlar", Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar (Güner İnal'a Armağan), Ankara, 1993, s.598; Osman TURAN, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, İstanbul, 1941, s.93; GÜNDOĞDU, a.g.e., s.411, 464, 467, 468; ÖZKARCI, a.g.e., s.244; Banu MAHİR, "Osmanlı Saz Üslubu Resimlerinde Ejder İkonografisi", Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar (Güner İnal'a Armağan), Ankara, 1993, s.277; Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Uluslararası 3. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (25-29 Eylül 1993, Ankara), C.1, Ankara, 1999, s.254-255; Yaşar ÇORUHLU, "İslamiyetten Önceki Türk Sanatı'nda Hayvan Mücadele Sahaneleri", Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar (Güner İnal'a Armağan), Ankara, 1993, s.130-131; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.141-144; ÇAYCI, a.g.e., s.104.

19 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.98, s.171-219.

20 Emel ESİN, Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler, İstanbul, 2004, s.257-277, 288-290.

21 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Uluslararası 3. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (25-29 Eylül 1993, Ankara), C.1, Ankara, 1999, s.251-253; Yaşar ÇORUHLU, "Türk Hayvan Takvimi'nde Yıl Sembolü Olan Hayvanları Türk Sanatı ve Sembolizmindeki Yeri", Dergi@Net, Ocak-Şubat 2003, s.2; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.155-158; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.158-161.

22 Bkz.: Hamza GÜNDOĞDU, "Tokat'tan Bir Kaç Figürlü Kabartma Hakkında", Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S.13, Y.2004, s.68-69; Hamza GÜNDOĞDU, A. Ali BAYHAN, A. Murat AKTEMUR, İ. Umut KUKARACI, Adem ÇELİK, Burhanettin GÜNEŞ, Tarihi Yaşatan II Tokat, Ankara, 2006, s.435-442.

23 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Uluslararası 3. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (25-29 Eylül 1993, Ankara), C.1, Ankara, 1999, s.255. Bkz.: Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatında Geyik Figürlerinin Sembolizmi", Toplumsal Tarih Dergisi, S.18, C.3.

24 Bkz.: Gönü ÖNEY, "Anadolu Selçuk Sanatında Ejder Figürleri", Belleten, C.32, S.130, Ankara, 1969, s.171-193; Gönü ÖNEY, "Anadolu Selçuk Sanatında Balık Figürü", Sanat Tarihi Yıllığı, C.II, İstanbul, 1968, s.148; ÖZKARCI, a.g.e., s.262; GÜNDOĞDU, a.g.e.

anlam yüklenmiş ve bu yılda savaşın, fitnenin, hastalığın olduğu ve hilekarlığın, kurnazlığın ve hayasızlığın simgesi olmuştur.²⁵

Tavuk/Horoz: Sungurbey Camii panolarındaki tavuk/horoz figürlerine birden fazla yer verilmiştir. Panonun üst taraflarına rastlayan horoz/tavuk figürlerinin daha belirgin ve kendi formunu yansıttığını görmekteyiz (Çizim: 3-No: 11).

Türk Hayvan Takvimi'nde yer alan tavuk/horoz, takvim yılının onuncu sırasındadır.

Proto-Türk ve Hun Devri (M.Ö. 5-3 yy) kurganlarında lahit üzerine işlenmiştir. Bu hayvanın kötü ruhları kovduğuna ve aydınlık sembolü olduğuna inanılırdı. Horoz bütün devirlerde günün doğuşunu ve aydınlığı simgelemiştir. İslamiyet'ten sonra bu yönü daha etkili olmuştur. Oğuz

Türklerinde altın tavuk ve horoz hükümdar ailesini, gümüş tavuk ve horoz hanedanlıktan olmayanların simgesi idi.

Türk Hayvan Takvimi'ndeki bu yılda, deprem olur, savaş çıkar, pahalılıkla birlikte bolluk da olur. Halk vefasız, çocuklar ise iyi huylu olur.²⁶

Köpek: Sungurbey Camii panolarındaki köpek tasvirini teşhis etmekte güçlük çekilmektedir. Ancak, sağ taraftaki panonun sağ uzun bordüründeki figürün köpek tasviri olduğu kanaatindeyiz (Çizim: 3-No: 12).

Köpek figürünün yer aldığı bir başka örnek Tokar Paşa Hanıdır. Hanın giriş eyvanında bu figüre rastlamaktayız (Çizim: 15).

Türk Hayvan Takvimi içerisinde onbirinci yılı temsil eden köpek, Türklerde kurt ve kartala benzer milli bir kimlik barındırmaz. Koyun sürülerine karşı koruma vazifesi üstlenen köpek, daima kurdun karşısında olmuştur.

Türk kozmolojisine işaret eden unsurun zoomorfik temsilcilerinden bir olan köpek, Şamanların yer altı dünyasına inmek için kullandığı bir varlıktı ve bu yüzden ki, Göktürk hükümdarı Bilge Kağan Tibetliler için "köpek soyu" ifadesini kullanarak aşağılamıştır.

Köpek, İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarında olumsuz anlam ifade etmektedir. Bu hayvan olumsuz anlamlarına rağmen, Kırgızlarda Kumayık,

Başkurtlarda Barak ve Müslüman topluluklarda ise Ashab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) kıssasındaki Kutmîr adlı köpeğin isminin anılması ile sembolik bir anlam kazanmıştır.²⁷

Koyun/Koç/Oğlak/Keçi: Sungurbey Camii taçkapı panolarındaki koyun/koç ve oğlak/keçi tasvirlerine kendi kimlikleriyle yer verilmesine karşın, zaman içerisinde oluşan tahripten dolayı bu figürleri çok yerde birbirlerinden ayırt etmek çok güçtür (Çizim: 3-No: 13). Oğlak figürünün bir yerde tasviri çok belirgindir (Çizim: 3-No: 14).

Koyun/Keçi Oniki Hayvanlı Türk Takvimi'nde sekizinci yılı temsil etmektedir. Koç ve oğlak ise burç hayvanlarındandır.

Koyun genellikle koç ile birlikte anılır. Koyun gök ve yer unsurları arasındaki hayvanlardandır. Türk dünyasının var olduğu topluluklarda yaygın olarak kullanılmıştır. Koç karakterinden dolayı erkeklik ve yiğitliği, koyun ise sükunet, huzur ve barışın, bazen güçsüzlük ve yenilginin sembelleri olmuştur. Koyun ve keçi gök unsuru içerisinde yer aldığı gibi, yer unsuru içerisinde özellikle matem törenlerinde ve ataların ruhları için ve kötü ruhlardan korunmak için kurban ediliyordu.

Türk Hayvan Takvimi'ndeki koyun yılında bolluk ve huzur vardır. Doğan çocuklar iyi huyludur.

Anadolu'da Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletleri aynı isimle anılmış ve bu devirlerde üç boyutlu olarak tasvir edilmiş örneklerle çok sayıda rastlamaktayız²⁸ (Çizim: 16, 17).

Balık: Sarmaşık dallar içerisinde burç hayvanlarının tasvir edildiği Niğde Sungurbey Camii'nde balık tasvirine altı (6) defa yer verilmiştir. Balık yan yüzde bir (1) defa, sol yan yüzde beş defa, bir yerde de kuş ile birlikte işlenmiştir. Belki sağ yan yüzde kırk olan kısımlarda daha fazla balık tasviri mevcuttu²⁹ (Çizim: 3-No: 15, 16).

Takvim hayvanları ile ilgisi olmayan balığın Sungurbey Camii'nde (kuş figürü hariç) diğer hayvanlardan farklı olarak tüm gövdesiyle tasvir edilmesi dikkat çekmektedir. Genellikle burç sembolü olarak kullanılan balık; sayısız yumurtaları sebebiyle bereket ve bolluğu sembolize eder. Orta

25 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Hayvan Takvimi'nde Yıl Sembolü Olan Hayvanların Türk Sanatı ve Sembolizmindeki Yeri", Dergi@Net, Mart-Nisan 2003, s.1; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.180-182.

26 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Hayvan Takvimi'nde Yıl Sembolü Olan Hayvanların Türk Sanatı ve Sembolizmindeki Yeri", Dergi@Net, Mart-Nisan 2003, s.2; Osman TURAN, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, İstanbul, 1941, s.94; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.168-169.

27 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Uluslararası 3. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (25-29 Eylül 1993, Ankara), C.1, Ankara, 1999, s.250; Yaşar ÇORUHLU, "Türk Hayvan Takvimi'nde Yıl Sembolü Olan Hayvanların Türk Sanatı ve Sembolizmindeki Yeri", Dergi@Net, Mart-Nisan 2003, s.2; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.179-180.

28 Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Uluslararası 3. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (25-29 Eylül 1993, Ankara), C.1, Ankara, 1999, s.255; Yaşar ÇORUHLU, "Türk Hayvan Takvimi'nde Yıl Sembolü Olan Hayvanların Türk Sanatı ve Sembolizmindeki Yeri", Dergi@Net, Ocak-Şubat 2003, s.6; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.171-174; Osman TURAN, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, İstanbul, 1941, s.94; Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatında Koyun, Koç, Keçi Figürlerinin Sembolizmi", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Nisan 1995.

29 Osman TURAN, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, İstanbul, 1941, s.91-96.

Asya Türklerinde balığın "şehir, kale, sur" anlamına da geldiği bilinmektedir.

İslam el sanatlarında iki burç sistemine ait hayvan figürlerinin bir arada kullanılmasına bilhassa İran Selçuklularının kakına metal işçiliğinde birçok örnekte rastlıyoruz.

Anadolu'da Sanat Tarihi konusuna giren mimari unsurlarda "yazı, masal hayvanı, çeşitli burç hayvanları, rozetler, burç hayvanları ve insan figürleri ile birlikte" konu edilerek tasvir edilmiştir.

Niğde Sungurbey Camii'ndeki balık tasvirleri yanı sıra Anadolu'da: Konya Kalesi, Konya Larende Kapısı, Kalehisar Seramiği, Beyşehir Kubadabad Sarayı Çinişi, Konya Felekabad Sarayı, Aksaray Sultan Hanı, Sivrihisar Alemşah Türbesi, Denizli Çardak Hanı, Malatya Mezartaşı, Alanya Obaköy, Cizre Köprüsü ve Konya Alaaddin Köşkü'nde benzer figürlere yer verilmiştir.³⁰

Kuş: Sungurbey Camii panolarındaki kuş figürleri içerisinde; kartal, ördek, kaz, sülün, güvercin ve keklik gibi türlerin tasvir edildiğini görmekteyiz. Caminin her iki panosundaki figürler arasında çok sayıda kuş tasvirlerine rastlamaktayız. Panodaki diğer hayvan figürlerinden farklı olarak üst bordürlerin köşelerinde ve bir panonun sol bordüründe tüm vücutlarıyla tasvir edilmiş kuş figürlerine rastlamaktayız. Bu yönüyle dikkati çekmektedir. Buradaki kuşlar keklik ve güvercin cinsinden hayvanlardır (Çizim: 3-No: 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29). Ayrıca, bir yerde de balık ve kuş bir arada işlenmiştir (Çizim: 3-No:16).

Türk topluluklarında kuş, ongun olarak sayılmaktaydı. Sadece kuş olarak tabir edilen figür, Şaman veya ruh kuşu olabilir. Çünkü ruhların öbür dünyaya yükselmesine yardımcı olurlar. Yolculukta yol gösteren kuş şekillerindeki yardımcı unsurlardır. Ölümlü ruhunu sembolize ettikleri gibi koruyucu, nazarlık ve tılsım şeklinde de kullanılmıştır.³¹

Kaz ve kuğu gibi bazı kuşların Orta Asya ve Çin'de kutsal sayıldığı, bildircinin yiğitiği, sülünün güzellik ve şansı, saksığının iyi haberi, turnanın ölümsüzlüğü ve uzun hayatı, karganın şeytani

ve kötülüğü, ördeğin mutluluk ve refahı, tavus kuşunun güzellik, itibar ve şerefi, güvercinin uzun hayatı, kazın crckekliği, evliliği ve başarıyı simgelediği bilinmektedir.³²

Fil: Türk mimari sanatları içerisinde çok az karşılaştığımız fil figürü, Sungurbey Camii'nde kullanılmıştır. Sayın Emel ESİN hocamız bu figürü "fil başlı evren" ³³ olarak da yorumlamaktadır (Çizim: 3-No:7).

Benzer örnekler Anadolu'da Kayseri Karatay Han ve Sivas Gökmedrese'de rastlamaktayız (Resim: 16). Ayrıca aynı figür Gazneliler'e ait mermer kanadında ve Büyük Selçuklular'a ait bir stuko-da işlendiği bilinmektedir.

Fil figürü İslamiyet öncesi Türk Sanatı'nda özellikle Uygurlarda görülmektedir. Yeryüzünde karada yaşayan en büyük hayvan olarak fil; güçlülüğü, kuvvetliliği ve yüceliği sembolize etmektedir. Ayrıca fil, takvim ve burç hayvanları arasında yoktur.³⁴

Değerlendirme ve Sonuç:

Niğde Sungurbey Camii, Selçuklu mimarisinin yabancı olduğu eyvanlı, çift minareli taçkapı düzeni ile, doğu giriş kapısının gelenekten uzaklaşarak işlevsel bir şekilde kuzeye doğru kaydırılması ve özellikle de cami mimarisindeki figürlü bezemeleri bakımından farklılık gösteren fakat, Anadolu Selçuklu devri mimari geleneğine uygun diğer mimari elemanları ile de bir bütünlük arz eden önemli bir yapıdır.

Sungurbey Camii, yoğun olmasa da figürlü bezemelerin yer verildiği, bir yüzyıl önce inşa edilmiş Niğde'deki Alaaddin Camii (1223) ve konulu figürlü bezemeleri ile önemli bir türbe geleneğine sahip olan aynı şehirdeki Hüdavent Hatun Türbesi (1312) ile etkileşim içerisinde.

Ayrıca, bu yapının mimari gelişim süreci içerisinde Kayseri'deki yapılarla benzerlik göstermesi ise gelenekli bir mimari üsluba sahip olduğunu göstermektedir.

Anadolu'daki dini mimari içerisinde bu türdeki figürlü bezeme örneklerinin yer aldığı bir

30 Gönül ÖNEY, "Anadolu Selçuklu Sanatında Balık Figürü", Sanat Tarihi Yıllığı. C.II, İstanbul, 1968, s.142-159; GÜNDOĞDU, a.g.e., s.473; ÖZKARCI, a.g.e., s.244; Şerare YETKİN, "Bazı Selçuklu ve Beylikler Devri Taş Süslemelerindeki Figürlü Plaslukle İlgili İkonografik Yorumlar", Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar (Güner İnal'a Armağan), Ankara, 1993, s.599; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.1161-162.

Sayın Yaşar ÇORUHLU'nun "Türk Hayvan Takvimi" ve "Türk Hayvan Takvimi'nde Yıl Sembolü Olan Hayvanların Türk Sanatı ve Sembolizmindeki Yeri" isimli makalelerinde ejderha ve balık figürlerinin birbirinin yerine bazen kullanıldığına işaret etmektedir. Bu makalelerde anılan bilgi doğrultusunda Niğde Sungurbey Camii'ndeki balık figürünün ejder ile birlikte anılmış olması, kuş figürünün de bu tür bir anlam taşıyacağı kanaatini doğurmaktadır.

31 Gönül ÖNEY, "Anadolu Selçuk Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek ve Çift Başlı Kartal", Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972, s.139-172; Gönül ÖNEY, "Anadolu'da Selçuk Geleneğinde Kuşlu, Çift Başlı Kartallı, Şahinli ve Arslanlı Mezar Taşları", Vakıflar Dergisi, S.VII, 1969, s.290; GÜNDOĞDU, a.g.e., s.404, 493; ÖZKARCI, a.g.e., s.244; Engin BEKSAÇ, "Demirçığı ve Büyük Göçler Devri Sanatında Dinsel ve Sosyal Sembolizm", Dergi@Net, Ocak-Şubat 2003, s.4.

32 Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.174-179; Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatında Yırtıcı Olmayan Kuşların Sembolizmi I.", S.102, Haziran 1995, s.53-60.

33 Emel ESİN, Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler, İstanbul, 2004, Resim:240.

34 ÖZKARCI, a.g.e., s.245; Yaşar ÇORUHLU, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Uluslararası 3. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (25-29 Eylül 1993, Ankara), C. I, Ankara, 1999, s.248; Yaşar ÇORUHLU, Türk Mitolojisinin ABC'si, İstanbul, 1999, s.167.

başka örneği sadece, Bünyan Ulu Camii'nde görmektedir. Burada da Sungurbey Camii'nde olduğu gibi figür çeşitliliği ve yoğunluğu çok fazla değildir. Figürlü bezemelerin taç kapılarda sergilenişi açısından değerlendirecek olursak, Sivas Gökmedrese örneği ise Türk Hayvan Takvimi'ndeki hayvanlara yer verilmesi yönüyle önemli bir eserdir. Ancak, burada sergilenen hayvan sayısının sınırlı olduğunu gözlemlemekteyiz. Sungurbey Camii'ndeki figürlü bezemelerden "aslan" figürüne Bünyan Ulu Camii ve Sivas Gökmedrese'nin taçkapılarında, tavşan ve boğa figürüne Erzurum-Emir Saltuk Kümbeti'ndeki niş alınlıklarındaki güneş kursu içerisinde, "balık" figürüne Konya Kalesi, Konya Larende Kapısı, Kalehisar Seramiği, Beyşehir Kubadabad Sarayı Çinisi, Konya Felekabad Sarayı, Aksaray Sultan Hanı, Sivrihisar Alemşah Türbesi, Denizli Çardak Hanı, Malatya Mezartaşı, Alanya Obaköy, Cizre Köprüsü ve Konya Alaaddin Köşkü'nde yer verilmiştir. Ayrıca, Sungurbey Camii kuzey taç kapısı üzerindeki çift başlı kartal figürü ile Divriği Ulu Camii Tekstil Kapısı, Urfa Harran Kapı, Diyarbakır Yedi Kardeş Burcu, Konya İnce Minareli Medrese, Beyşehir Kubadabad Sarayı, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Kayseri Döner Kümbet ve Konya Kalesi çift başlı kartal figürleri ile karakteristik benzerlikleri, panolardaki kartal figürü olarak da Kayseri Karatay Han ve Sivas Gök Medrese'deki figürler ile aynı geleneğe sahip olması açısından önemlidir.

Son söz olarak; Orta Asya Türklerinin ve Selçukluların yüzyıllar önce mimari yapılarda figür sanatıyla verdikleri somut örnekler, günümüzde varılmak istenilen, anlam dolu ifade bütünlüğüne sahip ve bugünün modern sanatına ışık tutacak nitelikte başarılı örneklerdir.

RESİMLER VE ÇİZİMLER

Resim: 1- Sungurbey Camii Genel Görünüm (Orj. 2002).

Resim: 2- Sungurbey Camii Kuzey Taçkapı'dan Görünüm (Orj. 2002).

Resim: 3- Sungurbey Camii Kuzey Taçkapı'daki Çift Başlı Kartal Figürü (Orj. 2002).

Resim: 4-Sungurbey Camii Doğu Taçkapı (Orj. 2002).

Resim: 5- Sungurbey Camii Doğu Taçkapı'daki Pano ve Mukarnas Kavsaralı Mihrabiyelerden Görünüm (Orj. 2002).

Resim: 6- Sungurbey Camii Doğu Taçkapı'nın Sağ Tarafındaki Panodan Görünüm.

Resim: 7- Sungurbey Camii Doğu Taçkapı'nın Sol Tarafındaki Panodan Görünüm.

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 8, 9, 10- Doğu Taçkapımın Sağ Tarafındaki Panodan Ayrıntı (Orj. 2002).

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

Resim: 16

Resim: 11, 12, 13, 14, 15, 16 - Doğu Taçkapının Sol Tarafındaki Panodan Ayrıntı (Orj. 2002).

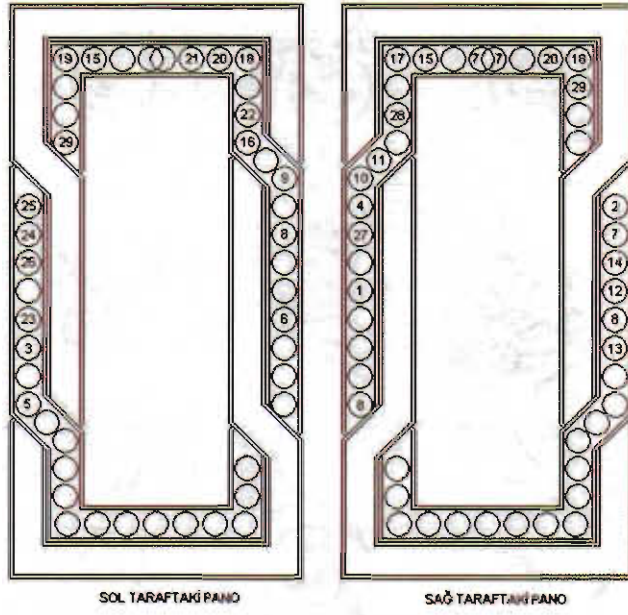
Resim 17: Bünyan Ulu Camii'nden Aslan Figürü (wowTURKEY.com'dan).

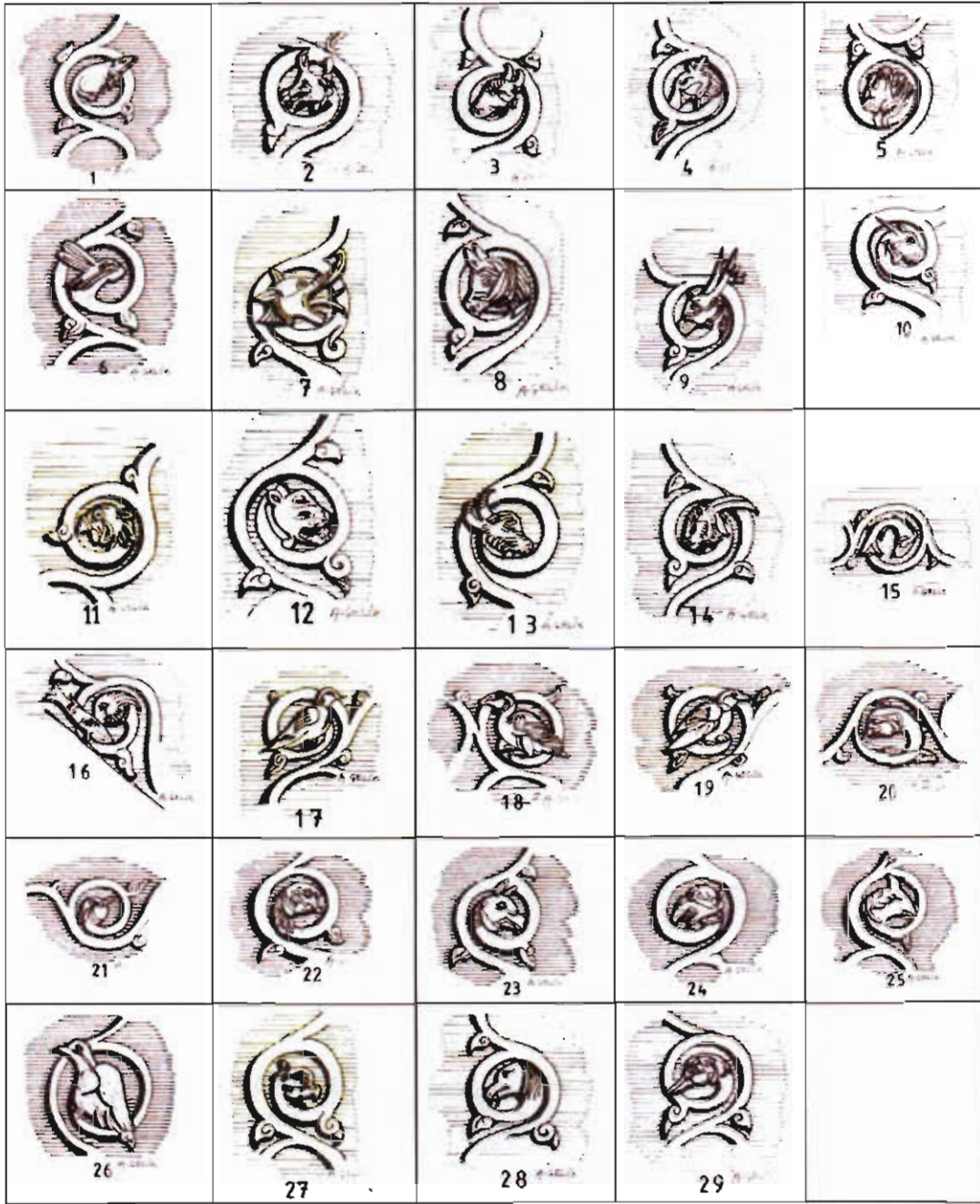
Resim: 18- Sivas-Göknedrese'deki Türk Hayvan Takvimi Figürleri.

Çizim: 1- Sungurbey Camii Kuzey Taçkapı'daki Çift Başlı Kartal Figürü.

Çizim: 2- Sungurbey Camii Doğu Taçkapağı'daki Panolar.

Çizim: 3- Sungurbey Camii Doğu Taçkapı'daki Panolardaki Hayvan Figürleri

Çizim: 4- Erzurum-Yakutiye Medresesi'nden.

Çizim: 5- Kayseri-Döner Kumbet'ten.

Çizim: 6- Erzurum-Çifte Minareli Medrese'den.

Çizim: 7- Niğde Hüdavent Hatun Türbesi'nde Çift Başlı Kartal Figürü.

Çizim: 8- Urfa-Harran Kapısı'ndaki Zincirli Aslan Figürü.

Çizim: 9- Erzurum-Emir Saltuk Kumbeti Çırtma Niş Alınlığındaki Tavşan Figürü.

Çizim: 10- Erzurum-Emir Saltuk Kümbeti Çırtma Niş Alınlığındaki Boğa Figürü.

Çizim: 11- Urfa Müzesi'ndeki Boğa Figürü.

Çizim: 12- Erzurum Emir Saltuk Kümbeti Çırtma Niş Alınlığındaki Ejder Figürü.

Çizim: 13- Kayseri-Döner K mbette At Figürü.

Çizim: 14- Niksar-Çöreği Büyük Tekkesi'nde Geyik Figürü.

Çizim: 15- Tokat Paşa Hanı Giriş Eyvanı'ndaki Köpek Figürü.

Çizim: 16- Koç Heykeli /
Üçpınar Köyü - Tercan- Erzincan.

Çizim: 17- Ev Duvarında Koç Heykeli /
Üçpınar Köyü - Tercan - Erzincan.